

Dafne Vidanec

Veleučilište Baltazar Zaprešić, Ulica Vladimira Novaka 23, HR-10290 Zaprešić
dafne.vidanec@gmail.com

Charles Taylor o hermeneutici ‘sebe-bivstvovanja’

Sažetak

Rad problematizira Taylorovu teoriju morala u kontekstu rasprave o identitetu iz djela Izvori sebstva preko tumačenja hermeneutske – heideggerijanske – provenijencije spoznajno-teorijskih izvora za koje autorica drži da stoje u temelju Taylorove koncepcije identiteta. Teza je da je taylorovski viđenom problemu spacijalne orijentacije imanentna ontologija »osobnog identiteta« ili »sebstva«, čija struktura – u epistemološkom pogledu – reflektira misaonu strukturu mišljenja (tu)bitka u Heideggerovu Bitku i vremenu. Na početku rada krećem od situiranja teme, ilustrirajući spoznajnu vezu između Aristotela, Heideggera i Taylora jer Taylor promišlja dobro kao (moralnu) okosnicu ljudskog djelovanja, a potom je svrha njegovih filozofijsko-antropoloških i etičkih promišljanja. Dakle, obuhvaća moralne temelje koji su ucijepljeni u stanovitoj metafizici, tako da je i njegovo razmatranje spacijalne orijentacije moguće shvaćati i tumačiti kroz prizmu ontologije morala. Drugi dio rada bavi se spoznajnim uvidima koji su zajednički Heideggerovu Bitku i vremenu i Taylorovim Izvorima sebstva, naročito semantika njihova (filozofskog) jezika i teleološko-ontološki aspekt bivstvovanja Heideggerova (tu)bitka, odnosno Taylorova sebstva u prostoru tj. eteru dobra. U posljednjem dijelu rada raspravljati će se o Taylorovom shvaćanju fenomena spacijalne orijentacije.

Ključne riječi

Aristotel, Martin Heidegger, Charles Taylor, dobro, spacijalna orijentacija, (tu)bitak, sebstvo

1. Pozicioniranje teme: veza Aristotel–Heidegger–Taylor

Zanimljivo je da sintagma »spacijalna orijentacija« jezičnom topografijom emanira temporalno definiranu teleologiju ljudskog djelovanja: djelovanje u egzistencijalnom prostoru čije je ime »dobro« koje pretpostavlja kretanje¹ čovjeka shvaćenog kao »sebstvo« – »tubitak« unutar dimenzije moralnoga, a to moralno objedinjuje i teleologijsko i eshatologijsko i ontologijsko, temeljem čega se nameće sud da je Taylor, pišući *Izvore sebstva*, zapravo napisao djelo koje u novijoj filozofskoj misli na diskurzivnoj razini predstavlja spoznajno-teorijski temelj ontologiji (osobnog) identiteta, shvaćenoj kao jedan sasvim novi pristup u razumijevanja čovjeka i njegova djelovanja unutar prostora koji, na tragu Aristotela i Heideggera, možemo definirati kao život u temporalnom smislu shvaćen kao djelovanje koje je po sebi kretanje unutar heideggerijanski pojmljenoga i ekstatički definiranoga prostora: bilost, sadašnjost, budućnost. To su kod Heideggera ekstaze vremena koje nije mjerljivo, nego ono naprosto jest.

1

Pojam koristim u Aristotelovu smislu.

Tu je temporalnu karakteristiku bitka Taylor, kako ćemo vidjeti, 'precrtao' na sebstvo koje se kao moralno-ontološki konstituens ljudskosti konkretizira posredstvom ljudskih čina, pri čemu je Taylorovo ljudsko djelovanje moguće razumjeti kao manifestaciju sebstva, odnosno Heideggerova (tu)bitka u moralnom prostoru. Taylor je Heideggerov (tu)bitak iz ontološke sfere premjestio u sferu morala i u tome se sastoji Taylorov doprinos teoriji morala, ali i ontologiji općenito koja je, zahvaljujući Tayloru, zadobila i na moralnom, praktičkom značaju. Razvoj modernog identiteta² utemeljio je u Heideggerovu razmatranju odnosa »tubitka« i »bitka-u-svijetu«. Istraživanju problema vezanoga za Taylorovo razumijevanje sintagme »spacijalna orijentacija« i njezinoj ontološkoj strukturi pristupiti će se na komparativno-refleksivan način s ciljem utvrđivanja spoznajno-teorijske podudarnosti između Heideggerova mišljenja (tu)bitka i Taylorova mišljenja ljudskoga djelovanja koje, u formalnom smislu, predstavlja manifestaciju sebstva naprosto.

1.1. Ontološka struktura Taylorove rasprave o 'moralnom' sebstvu

Analizirajući misaonu strukturu (mišljenja bitka) u *Bitku i vremenu*, odnosno Heideggerov filozofski izričaj, njegovu jezičnu topografiju u segmentima koji su važni za razumijevanje misaone, hermeneutске strukture Taylorovih *Izvora sebstva* (osobnog identiteta), došlo se do uvida da postoji gnoseološka podudarnost između Heideggerova koncepta (tu)bitka i Taylorova koncepta sebstva. Podudarnost je evidentna u metodologiji koja je specifična za *Izvore sebstva*. Ta se podudarnost, tvrdim, sastoji u Heideggerovoj metasemantici artikulacije razmatranja bitka koju također susrećemo u Taylorovoj metaetički impostiranoj raspravi o odnosu identiteta, tj. sebstva i dobra – fenomen spacijalne orijentacije – pri čemu se nadalje nameće zaključak da, u epistemološkom pogledu, situiranje problematike identiteta u *Izvorima sebstva* unutar konteksta »spacijalne orijentacije« ne predstavlja Taylorov spoznajno-teorijski novitet, nego novu metodologiju razumijevanja čovjekove svrhe – »bivstvovanja«, tj. (tu)bitka u svijetu. Dakle, onoga što bi Aristotel opisao (polatinjenim) izrazom *causa finalis* – bitak je svršni i svrhovit, tako da je ovdje posrijedi princip svršnosti, a heideggerijanski i taylorovski objašnjen jezikom svojstvenim filozofijskoj hermeneutici (tu/bitka) prezentnoj u Heideggerovu *Bitku i vremenu*, a Taylorova sebstva ili osobnog identiteta u njegovu ranije spomenutom djelu.

U gnoseološkom pogledu, Heidegger u *Bitku i vremenu* pozicionira odnos tu-bitka i bitka-u-svijetu u drugom poglavlju prvoga dijela,³ a slijedeći koncepciju koju, s jedne strane, toliko kritizira, primjerice, obračunavajući se s antičkim grčkim misliocima (kao i novovjekovcima) zato što kroz čitavu povijest filozofije (bitka) 'nude', takoreći, krnju sliku o bitku jer nikome nije pošlo za rukom tu 'krnju' sliku bitka nadopuniti – da se poslužim Taylorovim izrazom – elementom »spacijalnosti«, kod Heideggera izraženim u pojmovima »svijet«, »svjetovnost«, okolni svijet«, »okolsko okolnoga svijeta«,⁴ zatim »vrijeme« i »vremenitost« shvaćena kao »horizont razumijevanja bitka«. To sve, ontološko-egzistencijalni su pojmovi, kako *explicite* navodi sâm Heidegger, i ta čitava logičko-gramatički dizajnirana Heideggerova artikulacija rasprave o smislu rasprave o bitku u *Bitku i vremenu*, s druge pak strane počiva, koliko god to Heidegger nastojao spoznajno nadići, na Aristotelovim spoznajnim temeljima: na hermeneutici (ljudskoga) mišljenja – (grč.) *lógos*. Izraz kojim bismo mogli opisati Aristotelovo sveukupno misaono stvaralaštvo dohvatljivo u njegovim prirodoznanstvenim (npr. *Fizika*), metaznanstvenim (npr. *Metafizika*, *Organon*), društveno-političkim (npr. *Nikomahova etika*, *Politi-*

ka) i kulturno-filozofijskim spisima (npr. *Poetika*). *Lógos* – (misaoni) entitet u čiju je metafizičku strukturu ugrađen fizički⁵ element: samo ljudsko djelovanje kojemu je imanentno mišljenje; zatim kretanje (grč. *energeia*), kojemu su imanentni »potencijalitet i aktualitet«, nadalje, stvaranje (grč. *poiesis*) koje je isključivo svojstveno čovjeku (za razliku od pojma *praxis* koje je svojstveno »nepokretnom pokretaču«, tj. Bogu);⁶ koncept umskosti. Umkost je referentna kategorija koja se isključivo tiče čovjeka kao bića koje je »um po sebi« (Hegel), pri čemu to »po sebi« nije potpuno bez onoga biće »za sebe«, a »za sebe« čovjek je tijelo. To Hegelovo »za sebe« predstavlja heideggerijanski mišljen ontologijski egzistencijal: svijet shvaćen kao tijelo onoga što je, logički, subordinirano pojmu umskoga. To po čemu je čovjek biće za sebe, to je njegovo tijelo koje je moguće razumjeti kao Heideggerovo »okolsko« – ali ne samo »svijeta stvarskosti« – svijet koji prema Merleau-Pontyju percipiramo – nego i umskoga svijeta: ono što omogućuje percepciju; njezin izvor: um; mišljenje. Tijelo koje je, kako je to lijepo kazao u djelu *The World of Perception* Taylorov epistemički 'ljubimac' Maurice Merleau-Ponty: tijelo je medij svijeta (stvari) – princip »tjelesne intencionalnosti«:

»... otjelovljenjem naše perceptivno iskustvo a priori dobiva strukturu po kojoj nam se očituje u svijesti kao iskustvo svijeta stvari u prostoru i vremenu čija je priroda neovisna.«⁷

Pak je svijetu ljudskih bića, prema Aristotelu, svojstvena komunitarna tj. dijaloška – odnosna – dimenzija tako snažno naglašena u glasovitoj frazi ζῶον πολιτικόν i to što pojam »politikon« obuhvaća karakter onoga što Heidegger dohvaća u pojmu »fenomenskoga«: ono »što je dano i što se može eksplicirati«,⁸ a Aristotelov koncept »politikon-a« neumitno je eksplikativan.

Bez razumijevanja aristotelijanskih temelja ljudskoga djelovanja kojemu je, prema Tayloru, s aspekta formaliteta imanentna spacijalna orijentacija, nema ni razumijevanja Heideggera, pa ni samog Taylora. Jer Taylor ne skriva koliko ga je heideggerijanska misao inspirirala – do te mjere da njegovi *Izvori*

2

Usp. Charles Taylor, *Izvori sebstva. Razvoj modernog identiteta*, prevela Marina Miladinov, Naklada Breza, Zagreb 2011., posebice I. dio: »Neizbježni okviri«, str. 15–36.

3

Usp. Martin Heidegger, *Bitak i vrijeme*, preveo Hrvoje Šarinić, Naprijed, Zagreb 1988., str. 94ff, posebno dio koji se tiče Heideggerove rasprave o »okolnom svijetu« na str. 78–79.

4

Ibid., str. 72–74.

5

Ovdje izraz »fizički« koristim kao sinonim za »tijelo« koje je medij mišljenja, odnosno, medij perceptivnog iskustva, prema učenju M. Merleau-Pontyja.

6

Zbog toga i sâm Heidegger hvali grčki jezik te kaže: »Grci imadahu primjeren termin za stvari: πράγματα, to jest ono s čime se ima posla u brigujućem ophođenju (πράξις).« Vidi: M. Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 76. Što se tiče izraza »brigujuće ophođenje«, izgleda da

temeljem nastavka sadržaja na tome mjestu Heidegger aludira na ljudska bića, što ima teološke temelje jer *praxis* je svojstven Bogu kao Stvaratelju u judeo-kršćanskoj teologiji, kojem grčkom izrazu odgovara latinski glagol *creare*, dok u hrvatskom jeziku, kako je Bogu nadjenut teološki titulus »Stvoritelj«, čovjek je sukladno svojem rukotvorskome umijeću – Aristotelovo »poetike episteme« – onda stvaralac ili stvaratelj. Kreativitet je ishodišna točka između Boga i čovjeka, tj. »tubitka« koji se, taylorovskim jezikom rečeno, pokušava staviti u ispravan odnos – ne prema bitku, nego prema dobru, a dobro je sinonim za spacijalnu orijentaciju, možebitno Heideggerov svijet. Mišljenja sam da Heidegger takvo razmatranje zamata u jednu, samo njemu specifičnu, jezično-gramatičku konstrukciju dohvatljivu sintagmom »brigujuće ophođenje«.

7

Usp. Maurice Merleau-Ponty, *The World of Perception*, preveo Oliver Davis, Routledge, London, New York 2008., str. 9.

8

M. Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 41.

sebstva ne predstavljaju etiku ili pak *ethos* identiteta, nego ontologiju (osobnog) identiteta. Argumente u korist ove izjave moguće je lako pronaći, ako se detaljno misaono 'uroni' u Heideggerovu misao ekspliciranu u *Bitku i vremenu* i u Taylorove *Izvore sebstva*.

Na početku *Bitka i vremena* Heidegger kaže da razumijevanje bitka otpočinje postavljanjem pitanja o smislu pitanja o bitku.⁹ Slično, Taylor u *Izvorima sebstva* raspravlja o tome kako orijentacija osobnih identiteta (dakle, ljudskih bića) u moralnom prostoru otpočinje postavljanjem pitanja o smislu našega bivstvovanja u kontekstu dijalociteta kojemu je inherentna neka vrsta odnosnosti – samo- i među-odnosnosti, tj. kod Heideggera »su-bitka« kao »tubitka« i »se-bitka«¹⁰ – »Tko sam 'ja'?'«¹¹

»Međutim, druga strana navedenoga pitanja nije povijesna. Umjesto toga, ona glasi: zašto mi o temeljnoj orijentaciji razmišljamo u kategorijama pitanja 'tko?' Pitanje 'tko?' postavlja se kako bi se nekoga smjestilo kao mogućeg sugovornika unutar društva sugovornika.«¹²

1.2. *Spacijalnost – egzistencijalnost – autentičnost (bivstvujućega) sebstva*

Kada govorimo o konceptu taylorovski mišljene spacijalne orijentacije u »eteru dobra« kao »ontologijskog egzistencijaliteta« ljudskoga djelovanja u tom prostoru dobra – nešto 'u stilu' Heideggerova poimanja svijeta koji posjeduje onto-egzistencijalne slojeve koje Heidegger u *Bitku i vremenu* nominalno određuje kao »svjetovnost«, »okolskost«, »stvarskost« itd.;¹³ govorimo, dakle, o stanovitoj ontologiji moralnog djelovanja čovjeka shvaćenoga kao Heideggerov »tubitak«, odnosno Taylorovo »sebstvo«. Ontologiju ove vrste – misli se na Taylorovu ontologiju osobnog identiteta – ne promatramo kao zasebnu filozofijsku disciplinu ili znanstvenu granu neke znanosti, tj. filozofije morala, nego je promatramo kao fenomeniski refleksi tubitka.

Pod 'fenomeniskim refleksom tubitka' razumijevam vezu ili odnos između čovjeka kao tubitka koji je kao subjekt moralne odgovornosti pozvan sebe odrediti spram svijeta dobra u prostoru toga dobra – u eteru dobra. Prema tome, Taylorov koncept spacijalne orijentacije u *Izvorima sebstva* podrazumijeva četverostruki imperativ upućen tubitku, tj. sebstvu kao »utjelovljenom moralnom posredniku«: epistemički, ontološki, teleološki i temporalni. Epistemički imperativ podrazumijeva koncepciju prema kojoj čovjek kao tubitak, tj. osobni identitet, treba znati što misli, kada misli pojam dobra. Ontološki imperativ odnosi se na kategorijalnu klasifikaciju stvari (moralnih pitanja, osjećanja, želja i žudnji) u eteru dobra subordiniranu pojmu tubitka, tj. čovjeka kao ontološke kategorije koju Taylor nominalno određuje kao »sebstvo« ili »ljudsko biće«¹⁴ koje je pak egzistencijalima prostorom i vremenom vezano za ovaj svijet, kako to objašnjava Merleau-Ponty, »stvari«, čija je priroda neovisna od prirode prostorno-vremenske determinante; svijet koji predstavlja granice (djelovanja tubitka tj. sebstva), ali i horizont ljudskoga djelovanja. Teleološki imperativ obuhvaća razumijevanje svrhe ljudskoga djelovanja, čija je bit teleološki determinirana, a temporalno predispozicionirana i tu, dozvolite mi upotrijebiti frazu, »temporalnu teleologičnost« Heidegger u *Bitku i vremenu* izražava pojmom »brigovanja« ili »skrbi« – k smrti, Taylor to izražava pojmom spacijalne orijentacije osobnih identiteta u eteru dobra: »brigovanje« k dobru, a Aristotel to sve definira jedinstvenom kauzalnošću kretanja *lógos*-a na kojoj Heideggerova ontologija bitka počiva, jednako kao što počiva i Taylorova ontologija sebstva, pri čemu to sebstvo pretpostavlja ontološki

definiranu moralnost, odnosno samorazumijevanje moralnosti shvaćene kao medij ili detektor sebstva.

Ljudsko djelovanje, stoga, za Taylora nije – kako je za očekivati od jednog teoretičara morala – etička, nego ontološka kategorija jer je sâma struktura tog djelovanja ontološka, a tu strukturu čine osobni identitet ili sebstvo, prostor (dobra) i narativitet: povijest – razumijevanje.

Taylorovo učenje o čovjeku kao o sebstvu ili »utjelovljenom moralnom djelatelju«, poradi strukture mišljenja na kojem ono počiva, možemo nazvati ontetikom, a središnji pojam te ontoetike sebstvo je kao tubitak koji »cirkulira« u egzistencijalnom prostoru – Heideggerov »okolni svijet«, a Taylorov »eter dobra« – tako da su tu posrijedi tri dimenzije toga kretanja tubitka u prostoru ili eteru dobra – temporalna, aksiološka i teleološka (spoznajno-teorijska baština Aristotela) – u kojem participiraju Heidegger i Taylor. Tim trima dimenzijama, sumirajući Heideggerovo učenje o odnosu tubitka i svijeta u *Bitku i vremenu*, dodajem četvrtu dimenziju: dimenzija odnosnosti ili relativnosti – tubitak, bitak i sebstvo relativne su, misaone i djelatne kategorije.

Gdje uočavamo dimenziju relativnosti bivstvovanja tubitka tj. sebstva? Upravo u Heideggerovu poimanju odnosa vremenitosti i brigovanja (njem *Sorge*): »vremenitost je«, kaže Heidegger, »ontološki smisao brige«, »izvorni ontološki temelj egzistencijaliteta tubivstvovanja«, »izvorni bivstvovni smisao [smisao bivstvovanja, *Sein-Sinn*] tubivstvovanja«. ¹⁵ Kao što je kod Heideggera smrt posrednik između brige i vremenitosti, tako je kod Taylora osobni identitet posrednik između moralnosti (djelovanja) i temporalnosti (povijesti) narativiteta jer Taylorov pojam povijesti valja razumjeti kao temporalnost – diskurzivno situiranu ontološki shvaćenu »bilost« i »buduće bilost« sebstva.

Što ovdje znači izraz 'diskurzivno' u kontekstu sebstva? Znači splet intelektualno definiranih okolnosti koje su odredile novovjekovnu sliku o osobnom identitetu, različite povijesno-filozofske i literarne tradicije identiteta koje su se ucijepile u svijest »raščaranoga čovjeka«; čovjeka koji uistinu predstavlja fakticitet Merleau-Pontyjeva viđenja »otjelovljena perceptivnog iskustva« čija je priroda stvari nezavisna od prirode spacijalno-temporalne zadatosti kojom je čovjek kao tubitak/sebstvo upravo zato što je kao biološko/tjelesno biće definiran kao subjekt »perceptivnog iskustva«. Smisao je Heideggerova autentičnog čovjekovog bivstvovanja i Taylorova ljudskog djelovanja brigovanje kao autentično čovjekova bit. Briga je bit čovjekova bivstvovanja. Briga kod Heideggera označava sinoniman izraz za strah od onoga »k smrti« i taj strah potiče čovjeka da misli bitak bića i njegov smisao, a produkt toga mišljenja je sveukupnost akcidenata kojima je aristotelovsko-taylorovski pojam dobra determiniran u našoj raspravi o spacijalnoj orijentaciji. Možemo kazati da je i sama čovjekova moralnost zapala u pitanje na koji je način čovjek (shvaćen kao sebstvo tj. tubitak) sebe kadar odrediti u egzistencijalnom prostoru naspram straha k smrti? Taylor 'daje' jedinstveni odgovor na to

9
Ibid., str. 5.

10
Ibid., str. 133–135, 137.

11
C. Taylor, *Izvori sebstva*, str. 41ff.

12
Ibid.

13
M. Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 89ff.

14
C. Taylor, *Izvori sebstva*, str. 44.

15
Gajo Petrović, »Uvod u 'Sein und Zeit'«, u: M. Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. cxxvi.

pitanje: egzistencijalnim kreativitetom: svaki tubitak, odnosno, svako sebstvo samo za sebe bira način i svrhu kretanja po tom egzistencijalnom prostoru koji je Taylor nominalno odredio kao eter dobra. Sebstvu u prostoru dobra svojstven je još jedan pojam: pojam autentičnosti.

Pojam autentičnosti kod Taylora moguće je na tragu Heideggera shvatiti kao sebe-bivstvovanje u svijetu sebe-bivstvjućih se-bitaka. Heidegger kaže da je autentičnost »uvijek-mojost«, a što bi ta Heideggerova »uvijek-mojost« drugo i bila doli Taylorovo sebstvo?!

Moja je teza da su kompletna hermeneutika bitka kod Heideggera, kao i Taylorova ontologija osobnog identiteta (kojoj fenomen spacijalne orijentacije predstavlja jedan djelatni pledoaje), utemeljeni u Aristotelovoj koncepciji tumačenja ili hermeneutike čovjeka i svijeta. Kroz istraživanje Taylorova filozofskog opusa, a ponajviše segmenta prezentiran u *Izvorima sebstva*, zaključila sam koji su to mislioci u povijesti filozofije zaslužili titulu 'velikih' mislilaca filozofskih sistema: Aristotel – otac temporalne dimenzije; Hegel – otac fenomenologije duha; Merleau-Ponty – otac fenomenologije percepcije; i Heidegger – otac temporalne strukture bitka.

2. Identitet – (tu)bitak – dobro – vremenost: Taylorova moralna onto-te(le)ologija

2.1. Hermeneutika topografija

Pregnantno pitanje jest što je za Taylora identitet, tj. kako ga Taylor definira? Za Taylora je identitet neumitno definiran aspektom spacijaloga, što se zaključuje na temelju toga što Taylor 'tkostvo' dovodi u vezu s 'gdjestvom', iz čega slijedi da je ono 'tko?' nerazdruživo od onoga 'gdje?': bez 'gdje?' nema ni 'tko?' u smislu 'ja'.

Prvi argument, da je tijelo kao identitet neodvojiv(o) od prostora, kod Taylora nalazimo u njegovu shvaćanju prema kojemu spacijalnost definira identitet:

»Spoznati tko sam neka je vrsta spoznaje o tome gdje sam. Moj identitet definiran je vezama i identifikacijama koje nude okvir ili obzor unutar kojega mogu pokušati odrediti, od slučaja do slučaja, što je dobro, vrijedno, ili što treba učiniti, odnosno, što zagovaram i čemu se protivim. Drugim riječima, to je obzor unutar kojega sam sposoban zauzeti stajalište.«¹⁶

Iz ovog Taylorova objašnjenja iščitavam dvije stvari. Prvo, heideggerijanske spoznajne temelje prezentne u jeziku: Taylor upotrebljava pojam obzora (engl. *horizon*) u specifičnom smislu kojemu su imanentni i sadržaj i forma toga obzora ili okvira. Forma u smislu Heideggerova koncepta »okolo-videnja«¹⁷ – pojam kojemu je inherentni kognitivni, ali i etički aspekt djelovanja i sadržaja toga djelovanja u smislu svrhe ljudskog djelovanja, a ona je prema Heideggeru vezana za »briganje«, pri čemu njegov koncept obzora podrazumijeva i »oprez, smotrenost«: u naš okvir, tumači Taylor, ulazi samo ono što je za nas kao identitete vrijedno, dobro, poželjno, ono što treba (biti), ili pak ono što u nama pobuđuje smotrenost – »obzor« (njem. *Umsicht*) itd. To nas, pak, navodi na zaključak da je ljudsko djelovanje determinirano aktom subjektivirajućega. To subjektivirajuće nalazi svoju objektivaciju u samom aktu djelovanja: u činu na temelju kojega nekom identitetu utvrđujemo nje-mu svojstven etički modus unutar njegova autentičnoga obzora: što je dobro, vrijedno, ispravno, a što nije; oko čega valja skrbiti i strepiti, a oko čega ne. Okvir ili obzor – nerijetko spomenut izraz u prvom dijelu Taylorovih *Izvorima sebstva* – moguće je, temeljem ranije izloženoga, razumjeti kao Aristotelov

»habitus«, pretpostavku formiranju etičkih modusa identiteta unutar njihovih (sociokulturnih i sociopolitičkih) obzora.

Pojam dobra, ako ga se izuzme izvan konteksta sadržaja i opsega pojma obzor u *Izvorima sebstva* nije etička, nego striktno filozofska kategorija. Dobro postaje etičkom kategorijom ako se čovjek svojim djelovanjem odredi prema svrsi tog djelovanja, a to ne predstavlja spoznajno-teorijski, taylorijanske provenijencije izvor, nego 'staro' Aristotelovo načelo bjelodano u prvom retku 1. glave *Nikomahove etike*:¹⁸ težnja k dobru u pothvatu, umijeću, djelovanju, mišljenju kao takvom.

Govoreći o Taylorovu konceptu identiteta, čije je određenje na tragu Taylora teško 'izvući' iz konteksta bjelodanoga u *Izvorima sebstva*, općenito možemo kazati da je identitet kod Taylora referentni pojam. Identitet je u odnosu s prostorom: okvirom ili obzorom, odnosno eterom dobra.

Pojmom identiteta Taylor na jednom mjestu definira čovjeka kao razumsko, moralno biće i u tom kontekstu pojmu identiteta svojstvena je antropološko-kognitivna dimenzija. Drugi puta tim pojmom Taylor definira temporalnu dimenziju toga obzora, unutar kojega cirkulira identitet zajedno s vrijednosno utemeljenim pitanjima: epohu (moderniteta), i u tom smislu pojmu identiteta je svojstvena sociokulturološkijsko-temporalna dimenzija. Tako Taylorov pojam identiteta objedinjuje personalni, subjektivni i kolektivni, tj. dijaloški aspekt čovjekove egzistencije. Na tragu Taylora, mogli bismo tvrditi da s aspekta dijaloškoga identitet označuje svijest jedne čitave epohe (moderniteta), dok se onaj subjektivni aspekt očituje kao razumijevanje unutarnjih zadatasti (misli, osjećanja, stanja koja se odnose na čovjeka kao partikularno biće – identitet za sebe i po sebi), a koje (zadatosti) dohvaćamo u izrazu sebstvo ili osobni identitet – osoba.¹⁹

U nastavku, želim se usmjeriti na Heideggerov pojam tubitka. Mislim da Petrovićev »Uvod u 'Sein und Zeit'« predstavlja relevantan izvor razumijevanja Heideggerove misli. Oda Heideggerovu djelu neće iznjedruti tumačenje što je taj filozof mislio pod izrazom »tubitak« jer on distingvira pojmove biće, bitak,²⁰ bît, tubitak, u-bitak, su-bitak, samo-bitak itd., a svi navedeni pojmovi imaju u korijenu riječ »bît« i »bitak«, pa bi sukladno tome valjalo objasniti na što Heidegger misli kad misli pojam bitka?

Prvo, za Heideggera je samospoznavanje modus tubitka.²¹

»Tubitak jest biće koje se u svojem bitku odnosi prema tom bitku razumijevajući.«²²

Tubitak je forma egzistencije bića kojemu je svojstveno razumijevanje bitka. No što je 'taj' Heideggerov »bitak«? Iako neki eksperti za Heideggerovu misao smatraju da odgovor na spomenuto pitanje leži među redcima na 42. stranici *Bitka i vremena*, gdje stoje tumačenja koja opisuju poziciju, prirodu i svrhu istraživanja i etabliranja znanosti o bitku, pa tako nailazimo na misli da je »bitak transcendens uopće«, da on kao takav, zajedno sa svojom struktu-

16 C. Taylor, *Izvori sebstva*, str. 39.

17 G. Petrović, »Uvod u 'Sein und Zeit'«, str. cxviii, bilj. 57.

18 Usp. Aristotel, *Nikomahova etika*, preveo Tomislav Ladan, Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1982.

19 C. Taylor, *Izvori sebstva*, str. 46.

20 M. Heidegger, *Bitka i vrijeme*, str. 42.

21 Ibid., str. 70.

22 Ibid., str. 58.

rom, leži iznad bića. To bi, s aksiološkoga aspekta promatrano, značilo da je bitak u odnosu na biće »vrijednost« prvoga reda. Takav je koncept, spomenut ću razumijevanja radi, svojstven teološkom diskursu o čovjeku, gdje je Bog uvijek iznad čovjeka, baš kao što je Heideggerov bitak iznad bića; nadalje, da je svako otkrivanje bitka kao transcendensa transcendentalna spoznaja i, dakako, ono oko čega se filozofi najviše spore:

»... da je filozofija univerzalna fenomenološka ontologija, koja polazi od hermeneutike tubitka (...).«²³

Dopustite mi anglikanizirani žargonizam na Taylorovu tragu: »bingo!«. »Hermeneutika tubitka« jezični je konstrukt koji tražimo među redcima Heideggerovih umotvorina u *Bitku i vremenu* jer taj konstrukt predstavlja počelo razumijevanja Taylorove filozofske misli općenito, a ponajviše onog njezina dijela koji se tiče metafizike ljudskog djelovanja eksplicirane u djelu *Sekularno doba* (2007.), gdje na jednom mjestu Taylor *explicite* kaže da je za njega »to vrhovno dobro Bog Abrahama, Izaka i Jakova«.

2.2. Temporalnost – akcidentalnost identiteta

Teološki moment navela sam jer bez njega ni sâm Taylorovu misao nije moguće razumjeti u potpunosti s obzirom na to da bi, kako kaže Ruth Abbey, bez te »religijske potke Taylorova misao pala u vodu«.

Teologija Boga tumači kao bitak bića. Heidegger kaže da je bitak transcends, da nadilazi biće i da »leži iznad bića«.²⁴ A, s treće pak strane, sâm Taylor kaže u *Sekularnom dobu* da se čovjek mora postaviti u ispravan položaj, »odnos« prema dobru, da bi istovremeno to (vrhovno) dobro izjednačio s pojmom judeo-kršćanskoga Boga.

Ono što povezuje Aristotelov koncept dobra, objašnjen taylorovskom 'teologijom' morala u *Izvorima sebstva* s Heideggerovom univerzalnom fenomenološkom ontologijom u *Bitku i vremenu* pojam je fenomena: za Heideggera, bitak je fenomen.

»... fenomen se pokazuje kao bitak i struktura bitka (...).«²⁵

Za Taylora, osobni identitet ili sebstvo moralno-ontološki je fenomen. Nadalje, kod Taylora susrećemo pojam transcendencije – pojam koji bi mogao biti ključni argument za razumijevanje filozofske veze Heidegger–Taylor. Argument koji Taylor obrazlaže u *Etici autentičnosti*, gdje na tragu Hegela razmatra princip transcendiranja osobnoga identiteta – fenomenologijsko-kognitivni proces koji slijedi jednu metafizički impostiranu logiku kretanja (ne Hegelova duha, nego Taylorova sebstva) kroz povijest, religiju i umjetnost. Ali, prije svega, povijest je ključni modus te preobrazbe identiteta kojoj je svojstven taj temporalni karakter, dok u religiji taj identitet vidi moralnu potku – esenciju, a u umjetnosti smisao – egzistenciju shvaćenu kao stvaranje, kreiranje, osmišljavanje obzora.

Taylorov argument temporalnosti (osobnog) identiteta ili sebstva u *Izvorima sebstva* i *Etici autentičnosti* podudara se s Heideggerovim konceptom transcendencije, odnosno transcendentalnosti bitka u *Bitku i vremenu*. Filozofijsko-antropologijski, to znači da je čovjek, shvaćen kao tubitak, biće koje istovremeno pripada vremenu i to vrijeme nadilazi, odnosno da je njegova priroda odvojiva od prirode vremena shvaćenoga kao temporalna kategorija kojoj je inherentan i koncept prostora – aspekt spacijalnoga. Hoće se reći da je za Heideggera vrijeme kategorija koja nadilazi svakovrsnu determiniranost,

nemjerljiva kategorija koju spoznajemo kroz njezine »ekstaze«: sadašnjost, bilost i budućnost. Vrijeme jest jedino što je moguće opisati i izraziti pojmom autentičnosti: ono je uvijek-svojost, i zato je bitak »uvijek-mojost«, ali bitak nije tubitak, nego je bitak spram tubitka odnosan. Bitak jest, a to jest ključna je ekstaza vremenitosti: sadašnjost, dakle, bitak je akcidentalan. Participirajući na ideji transcendentnosti i akcidentalnosti bitka bića i sam tubitak u konačnici postaje transcendentan i akcidentan. Ono što tu 'konačnicu' ili krajnost ili svršnost definira jest strepnja kojoj je tubitak po svojoj prirodi privučen; strepnja je njegova bît. To shvaćanje teleologiciteta bitka kao transcendentna originalno pripada Aristotelu, ali je utkano u strukturu Judeo-kršćanskog poimanja svijeta i čovjeka. I to je Taylor sistematski prikazao u *Izvorima sebstva*. S jedne strane, taj moderni identitet obuhvaća našu – »Judeo-kršćansku« epohu bivstvovanja, a s druge strane, kako bi to bivstvovanje tubitka zadobilo na značaju transcendentnoga, filozofska misao 20. stoljeća bila je primorana 'izgraditi' sasvim jedan novi jezik: jezik razumijevanja (tu)bitka. Tu su dvije ključne figure: Martin Heidegger i Charles Taylor.

Taylor je 'razbio' Heideggerovu univerzalnu fenomenološku ontologiju na način da je u nju ugradio etičku komponentu te je time naglasak s bitka presmjerio na tubitak – na čovjeka sâma. I u tome se sastoji Taylorov doprinos kako suvremenoj etici, tako i ontologiji: hermeneutici sebe-bivstvovanja. To je mislilac koji je svoju misao o identitetu utemeljio u Heideggerovu konceptu bitka i tubitka, a sa svrhom ukaza na to da se suština ljudskog djelovanja nalazi u kontinuiranom nadilaženju čovjeka sâma. Originalno, izvori tog učenja potječu od Blaisea Pascala, ali, naglašavam, nemoguće je razumijevati Taylorovu misao izvan horizonta povijesti filozofije.

Kako je za Heideggera bitak temporalan, tako je i za Taylora identitet temporalna kategorija – neodvojiva od koncepta dobra. Dakle, Heideggerovu ontologiju Taylor je nadogrudio 'svojom' etikom i dao bitku moralnu dimenziju – dimenziju pragmatičkoga – »stvarskosti«: dimenzija relativnoga koja implicitno kolorira Heideggerovu misao, a eksplicitno Taylorovu. Jer bitak je, naposljetku, jednako kao i identitet, odnosan. Zato je i Aristotel kategoriji odnosa dao značajno mjesto u svojim *Kategorijama*. Prema Aristotelu, relativnim ili odnosnim zovu se one stvari koje zavise od drugih stvari. To znači da je bitak kod Heideggera relativni jer ga Heidegger objašnjava u zavisnosti od tubitka i svijeta (*Welt*): »bitak u svijetu« (*In-Der-Welt-Sein*). Taj bitak u svijetu jest tubitak, tj. čovjek – i on je ključna veza između bitka i svijeta.

2.3. Vremenitost – brigovanje – autentičnost – razumijevanje

Heidegger, kako sam već ranije spomenula, definira vremenitost kao horizont razumijevanja bitka. Horizont bi se u tom smislu dao razumjeti kao točka u kojoj se prostor i vrijeme stapaju u jednu, nedjeljivu cjelinu razumijevanja – bitka. Vremenitost, pak, nije moguće razumjeti izvan koncepta brigovanja. Brigovanje vremenitosti daje puninu. Brigovanje je, stoga, eshatološka kategorija, Aristotelov potencijalitet koji čovjeku kao tubitku omogućuje da se, kako navodi Taylor u *Izvorima sebstva*,²⁶ postavi u ispravan odnos prema dobru unutar prostora dobra, kako bi jednom postao to sebstvo; heideggerijanski poimano, »se-ličnost«.

23
Ibid., str. 42.

24
Ibid.

25
Ibid., str. 71.

26
C. Taylor, *Izvori sebstva*, str. 56.

Čovjek je sebstvo utoliko ukoliko je kadar orijentirati se prema dobru. Izvan okvira te orijentacije čovjek je samo identitet u smislu identifikacijskih značajki: tubitak s osobnom iskaznicom, ali ne moralno biće u pravom smislu tih riječi.

Pojam sebstva, kako ga Taylor upotrebljava u *Izvorima sebstva*, kada taj pojam dovodi u vezu s ljudskim djelovanjem, upotrebljava ga u ontološkom smislu i on nije izvorno Taylorov, nego Heideggerov pojam, kao i pojam autentičnosti, za koju Heidegger koristi termin »uvijek-mojost«, te izvorno pripada Heideggerovoj filozofskoj topografiji.

Tubitku, pak, nije imanentna samo autentičnost nego i neautentičnost koja je svojstvena i bivstvovanju i vremenitosti. Autentičnost je, kako dobro zapaža Gajo Petrović na tragu Heideggera, iznad vremenitosti:

»Autentičnost se tako pokazuje kao vrhovni tribunal pod čiju jurisdikciju potpada čak i vremenitost. Samo žigom autentičnosti ovjerena vremenitost može kao smisao bivstvovanja tubivstvovanja utemeljiti bivstvovanje i, u krajnjoj liniji, svebivstvujeće.«²⁷

Ali, onkraj Petrovićevih uvida, kod Heideggera ostaje nejasnim sljedeće: ako autentičnost nadilazi vremenitost koja označuje ekstaze vremena u smislu sadašnjosti, bilosti i budućnosti, nameće se konstatacija da je Heidegger uzeo pojam autentičnosti da bi opisao bit vremena kao takvoga: vrijeme jest ono koje jest, a njegova je priroda ekstatična: kontinuirano kretanje od bilosti, prema sadašnjosti i budućnosti.

Međutim, s druge pak strane, Heidegger objašnjava da tri ekstaze vremena ne označuju aspekte kognitivne strukture ljudskoga iskustva u smislu prisjećanja (tj. prošlosti), gledanja (tj. sadašnjosti) i očekivanja (tj. budućnost) – kako je to opisao Aurelije Augustin u svojim *Ispovijestima*, kazavši »da se vrijeme mjeri u duši« – nego su posrijedi »strukturni elementi razotkrivenosti bitka«: budućnost kao razumijevanje, sadašnjost kao propadanje, prošlost kao nastrojenost.²⁸ Slijedi, da je za Heideggera vrijeme ne svršna, materijalna ili pak formalna, nego djelatna, ali i ekstatična kategorija. Vrijeme je pokretač naprosto: ono što pokreće sve, pa tako i tubitak, odnosno sebstvo te tako sebstvo nastaje u vremenu. Vrijeme nužno ne nadilazi to sebstvo, prije s njime konvenira kao 'buduće bilo sebstvo koje jest'. Sebstvo nije vremenu podređeno, nego je prije 'dijete vremena'.

Za Taylora, slično kao i za Heideggera, nije toliko relevantno vrijeme kao takvo, nego ono što je obuhvaćeno pojmom povijesnoga. To povijesno iščitavamo kroz tri manifestacije transcendiranja osobnog identiteta: povijest kao mišljenje (tj. filozofija), religija i umjetnost. Tako da u Taylorovoj koncepciji razumijevanja sebstva ekspliciranoj u *Izvorima sebstva* ima podosta spoznajnih elemenata preuzetih od Hegela, a ti su elementi, konstatiram, bjelodani i u *Bitku i vremenu*: Hegelov duh kao Heideggerov bitak; Heideggerov bitak kao Taylorovo sebstvo; Taylorovo sebstvo kao Hegelov duh. Argument za potonje nalazimo u Taylorovoj opsežnoj interpretaciji Hegelove misli objavljene pod naslovom »Hegel« 1975. godine, gdje Taylor objašnjava semantiku uključenu u Hegelov pojam duha. Taylor u spomenutu djelu, među ostalim, kaže da je identitet pokretač kozmičkoga duha koji sâm sebe razotkriva u prirodi.²⁹ U prirodi se, objašnjava Taylor slijedom Hegelovih uvida, traži povijest duha, priroda je realitet duha i taj duh nije istovjetan ljudskom duhu,³⁰ dakle, ni Heideggerovu duhu tubitka, a ni Taylorovu duhu sebstva. Ako ovo tumačenje preslikamo na Taylorovu koncepciju identiteta, slijedi da je identitet povijesna kategorija kojoj je Heideggerov hermeneutski izričaj o bitku dao ontološke temelje koje je pak Taylor ugradio u svoj moralni nauk o etič-

kom sebstvu, a ono nije ništa drugo nego moralno orijentiran Heideggerov tubitak eminentno definiran duhom povijesnoga: samorazumijevanje (bitka):

»Premda izraz 'vremenost' ne znači ono što govor o 'prostoru i vremenu' razumije kao vrijeme, ipak se čini, da i prostornost tvori neku odgovarajuću temeljnu određenost tubitka kao što je tvori i vremenost. (...) Međutim, stoga što se pod nazivom svakidašnjost u osnovi ne misli ništa drugo nego vremenost (...).«³¹

Heidegger smatra da definiranje vremena u smislu sadašnjosti ne postoji *realiter* samo pojmovno u smislu »razmatranja smisla bitka uopće«. Za Heideggera je vrijeme nadumska kategorija. Ono ne postoji kao fenomen, nego noumenon – ali samo u odnosu s tubitkom – izvan njega vrijeme nije ni noumenon, nego samoegzistirajuća struktura prostora.

2.4. Antropologija sebstva

Vežu između Heideggera i Taylora definira pomno razrađena filozofijska terminologija – metafizička topografija koja počiva na stanovitom taksonomiji pojmova koji označuju ključne, gramatički strukturirane elemente filozofskoga diskursa o čovjeku kao sebe-bivstvujućem biću kojemu je svojstvena temporalnost kao povijesnost, ali ne kao vrijeme za sebe.

Za Charlesa Taylora čovjek kao »sebstvo« mnogo je više od pukog proizvođača. Čovjek je, prije svega, ishodišna točka u kojoj se isprepliću dva, naravno različita, ali svrhom podudarna svijeta: svijet imanencije i transcendencije. Čovjek je misaono i djelatno biće kojemu je svojstveno misliti naprosto; misliti bitak bića. To je ontologijska pozicija Taylorove teorije morala. Pozicija koju je akceptirao, s jedne strane, zahvaljujući Heideggeru, a s druge strane, zahvaljujući Merleau-Pontyju, te s treće strane, Hegelu. Zato njegov diskurs o čovjeku kao »utjelovljenom moralnom djelatelju« nije moguće razumjeti izvan horizonta fenomenologije i hermeneutike. To su dvije misaone staze kojima korača Taylorov »moderni identitet«, bilo da se ta sintagma referira na epohu, dakle, da govorimo o čovjeku u okviru temporalne dimenzije ili pak na personalno, čovjekovo obilježje – sebstvo: čovjek kao »se-bitak« (shvaćen kao modus bitka) jer Heidegger kaže da je »ontološka karakteristika bitka egzistencijalna«,³² a to egzistencijalno, kada je riječ o sebstvu, prema Tayloru dohvaća se putem spoznavanja. Zato Taylor i izvodi onu fenomenalnu definiciju osobnog identiteta iz koje se jedino može iščitati da je osobni identitet odnosan i da se do njega dolazi putem pitanja:

»Osobni identitet je identitet sebstva, a sebstvo se shvaća kao predmet koji treba spoznati.«³³

Na tragu Heideggera, nameće se pitanje: kakva je karakteristika Taylorova sebstva ako, hipotetički razmatrano, Taylor pojam sebstva misli na način na koji Heidegger misli pojam bitka: fenomen koji tek treba spoznati? Odgovor na pitanje glasio bi da je karakteristika sebstva također egzistencijalna jer ona, fenomenološki mišljeno, prebiva u tijelu za koje Merleau-Ponty kaže da

27
G. Petrović, »Uvod u 'Sein und Zeit'«, str. cxxxii.

28
Ibid., cxxxii–cxxxiii.

29
Charles Taylor, *Hegel*, Cambridge University Press, Cambridge 1975., str. 44.

30
Ibid., str. 45.

31
M. Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 417, 423.

32
Ibid., str. 129.

33
C. Taylor, *Izvori sebstva*, str. 61.

je »medij svijeta«. Pa, ako je tijelo medij svijeta, a sebstvo skriveno u tijelu, onda mora postojati način da se ono razotkrije. I, dakako, da postoji taj način: to je ljudsko djelovanje. Djelovanje je detektor čovjekova sebstva – Taylorova filozofska nomenklatura za ono što teoretičari poput Josepha Torcie i John G. Cottinghama misle pod pojmom »osobstva« (ili engl. *personhood*; *selfhood*). Taylorova je ključna teza da nema sebstva bez dobra.

Sebstvo, kako ga shvaća i tumači Taylor, ne sublimira Aristotelovo »štostvo«, nego Heideggerovo »tkostvo«: pitanje o osobnom identitetu svaki čovjek sebi navlastito postavlja u prvome licu; posrijedi je singularno pitanje i k tome singularno obilježje čovjeka kao mislećega bića: »Tko sam 'ja'?«. Taylor nadalje objašnjava da to pitanje ne podrazumijeva pozitivistički etablirane odgovore poput, primjerice, osobne karte, podrijetla, genetičkih svojstava, kako navodi u *Etici autentičnosti*, nego prije svega obuhvaća temeljnu karakteristiku nas sâmh kao eminentno ljudskih bića: horizont moralnosti, moralni horizont, izvore moralnosti. Moralnost pretpostavlja (osobni) identitet – identitet sebstva.

3. Namjesto zaključka: narativna dimenzija sebstva i 'ne misleće još' kao njegov ontički realitet

Analizirajući Taylorovu teoriju morala, čiji osnovni epistemički izvor predstavlja djelo *Izvori sebstva*, gdje on objašnjava da su temelji morala metafizičke provenijencije, tako što kroz jednu, a samo njemu svojstvenu fenomenološko-ontološki impostiranu kritiku povijesno-filozofskog presjeka o modernom identitetu, koja uključuje reviziju relevantnih učenja o čovjeku i njegovu djelovanju u povijesti filozofske misli od Platona, preko Augustina do Descartesa i Lockeja, skicira misaoni prostor u koji smješta tri glavna aktera svoje onto-etike: identitet, dobro i povijest. Posljednji akter – povijest – upućuje na direktnu hermeneutiku artikuliranu u maniri Heideggera, ali i reflektira misaonu tradiciju Hegela. Središnji akter – dobro – referira na koncept antičke, grčke strukture moralnosti, gdje ključna uloga pripada kreposti razboritosti. Identitet, nasuprot ovim dvama konceptima, spoznajno-teorijski je neologizam: kao što je Martin Heidegger prvi mislilac u povijesti filozofije koji je bitak doveo u vezu s vremenom (premda on sâm kaže da je i Kant bio na dobrome putu), tako je Charles Taylor prvi mislilac u povijesti suvremene filozofije koji je pojam identiteta doveo u vezu s etikom; etikom čija potka leži u jednoj ontologiji koja, kako se može zaključiti na temelju Taylorovih uvida bjelodanih u *Izvorima sebstva*, želi pomiriti kršćanski aristotelizam s heideggerijanskom hermeneutikom i Hegelovom fenomenologijom (duha). Ali ne pomiriti u smislu da su ta tri, povijesno različita shvaćanja čovjeka i njegova svijeta u stanovitom ratu, u opreci, nego suprotno: jedno se temelji na drugome, jedno uzima ključne elemente onog predašnjega. Želi se postaviti nove temelje jedne nove etike – etike sebstva ili ontoetike, kako bi se demistificiralo ionako odveć mistično i hermetično značenje koje je konceptu bitka pridao Heidegger ili pak moderni pozitivizam pojmu čovjeka. Tako da se Taylor spušta iz ontološke strukture misli u jednu etičku, a kritizira pozitivističko-naturalističku sliku o čovjeku, pridajući prvenstvo ne sebstvu shvaćenome kao Heideggerov bitak, nego sebstvu koje se spoznaje kao tubitak jer bitak je tû, samo je »priča« (engl. *story*) pala u zaborav.

Taylorova je zasluga što je zaborav priče o bitku prometnuo u pamćenje i to kroza samu priču o sebstvu i njegovim izvorima. To je narativni aspekt Taylorove moralne filozofije, spoznajno-teorijski novitet, kako u području

etike, tako i u području ontologije, pa njegova narativna koncepcija identiteta, u metodološkom pogledu, predstavlja novitet među postojećim teorijama o identitetu: Lockeovoj, Humeovoj, Butlerovoj, Parfitovoj i Freudovoj. Ključ te teorije jest da se čovjek kao tubitak ne rađa kao osoba, on osobom postaje u domeni dobra, za koju je specifično da postoji jedno vrhovno, konstitutivno dobro (tzv. »želje drugoga reda«): »transcendens« (bitak), »Bog Abrahama, Izaka i Jakova«, »nepokretni pokretač« zajedno s dobrima (tj. »željama prvoga reda«): životna dobra koja cirkuliraju unutar prostora ljudskoga djelovanja. I taj sveukupni moralni fenomen Taylor naziva spacijalnom orijentacijom ili orijentacijom sebe-bivstvovanja samo-bitka u zajedništvu s bivstvom »su-bitaka bića« u svijetu dobra. Struktura toga svijeta je dihotomna: immanentna i transcendentna, a njegovo je ključno obilježje temporalnost, tako da i sam koncept brige tj. skrbi (njem. *Sorge*) kod Heideggera ima teleološko značenje: kretanje tubitka k smrti – to nije samo ontološki nego i ontički misterij.

Smrt nema biološko, materijalno značenje niti označava transformaciju bitka jer bitak je vječan i to vječno Heidegger opisuje pojmom jestanja ili bivstvovanja: bitak jest. Ta heideggerijanski shvaćena smrt ima više veze s moralnom ili duhovnom smrću, a to je prema Tayloru čovjek koji se nije postavio u ispravan odnos prema dobru, čovjek bez moralnog kompasa. To pak nije etički problem u klasičnom smislu, nego spoznajni fenomen, a kako kaže i sâm Heidegger u »Što se zove mišljenje?«: »mi još ne mislimo«; ne da uopće ne mislimo ili da nismo počeli misliti. To »još ne« ima ehatološko značenje: mi naprosto nismo dostigli stupanj samonadilaženja nas samih, dakle, nismo moralno uznapredovali, nismo dosegli razinu »tragičkoga – plemenitoga« te još uvijek lutamo strukturama »komičkoga – prostoga«; Hartmann bi u svojoj *Etici* kazao: »banauzijskoga«.

Dafne Vidanec

Charles Taylor on the Hermeneutics of 'Self-Being'

Abstract

The paper deals with Taylor's theory of morality in the context of his discussion on identity in Source of Self via hermeneutical – Heideggerian – interpretation of epistemological sources for which the author claims are present in the basis of Taylor's concept of identity. The hypothesis is that, in the sense of Taylor's understanding, to spatial orientation an ontology of "personal identity" or "selfhood" is immanent, and that its structure reflects the thought structure of Dasein as presented in Heidegger's Sein und Zeit. I begin the paper with situating the topic, illustrating a connection between Aristotle, Heidegger and Taylor because Taylor thinks about the good as a (moral) axis of human action, the latter being the purpose of his philosophical-anthropological and ethical studies. Thus it encompasses moral foundation enframed by a metaphysics, and therefore Taylor's consideration of spatial orientation can be interpreted via the prism of the ontology of morality. The second part of the paper deals with epistemological insights which are common for Heidegger (Sein und Zeit) and Taylor (Sources of Self), especially the semantics of their (philosophical) language and teleological-ontological aspects of being related to Heidegger's Dasein and Taylor's selfhood in space, the aether of the good. In the final part of the paper, the author discusses Taylor's concept of spatial orientation.

Key words

Aristotle, Martin Heidegger, Charles Taylor, good, spatial orientation, *Dasein*, selfhood